

Nd.

18. Frumvarp til laga

[18. mál]

um breyting á lögum nr. 13 frá 20. október 1905, um rithöfundarétt og prentrétt.

(Lagt fyrir Alþingi á 73. löggjafarþingi, 1953.)

1. gr.

4. gr. laga nr. 13 frá 20. október 1905, um rithöfundarétt og prentrétt, orðist svo:
Engum er heimilt að þýða rit eða gefa út þýðing á riti, án leyfis þess, er eignarrétt hefur á því, sbr. 22. grein.

2. gr.

Lög þessi öðlast þegar gildi.

Athugasemdir við lagafrumvarp þetta.

Menntamálaráðherra fól s. l. vetur þremur mönnum, þeim Ólafi Jóhannessyni, prófessor, Kristjáni Guðlaugssyni, hrl., og Jóhannesi Eliassyni, stjórnarráðsfulltrúa, að gera tillögur um eftirtalin atriði:

1. Hvort rétt muni vera fyrir Ísland að gerast aðili að milliríkjasamningi þeim um vernd höfundaréttinda, sem undirritaður var í Geneve 6. sept. 1952.
2. Hverjar breytingar þurfi að gera á íslenskum lögum, til þess að Ísland geti gerzt aðili að áðurnefndum samningi.
3. Hvort Íslandi muni hagkvæmt að gera samning við Bandaríkin um gagnkvæma vernd höfundaréttinda.
4. Hvort gera þurfi breytingar á íslenskri löggjöf, ef til slíks samnings skyldi koma.

Nefnd þessi skilaði s. l. vor til ráðuneytisins álitserð þeirri, er hér fer á eftir, og er frumvarp þetta flutt í samræmi við niðurstöður hennar.

Í desembermánuði s. l. leitaði menntamálaráðuneytið álits okkar undirritaðra varðandi eftirtalin atriði:

1. Hvort rétt muni vera fyrir Ísland að gerast aðili að milliríkjasamningi þeim um vernd höfundaréttinda, sem undirritaður var í Geneve 6. sept. s. l.
2. Hverjar breytingar þurfi að gera á íslenskum lögum, til þess að Ísland geti gerzt aðili að áðurnefndum samningi.
3. Hvort Íslandi mun hagkvæmt að gera samning við Bandaríkin um gagnkvæma vernd höfundaréttinda.
4. Hvort gera þurfi breytingar á íslenskri löggjöf, ef til slíks samnings skyldi koma.

Í þeirri greinargerð, sem hér fer á eftir, verða spurningar þessar teknar til úrlausnar í þeirri röð, sem að framan greinir.

1. Eins og kunnugt er, hafa höfundaréttindi ekki notið réttarverndar fyrr en á síðari tímum. Urðu Englendingar fyrstir til þess að setja lög um vernd höfundaréttinda. Var það árið 1709. Í mörgum löndum Evrópu var slík löggjöf eigi sett fyrr en á níttjándu öld. Hér á landi naut rithöfundaréttur ekki örugglega verndar fyrr en með lögum 13/1905, því að vafasamt er talið, að tilskipanir frá 7. jan. 1741 og 7. maí 1828 hafi hér haft lagagildi, a. m. k. sú fyrrnefnda, en auk þess var verndin samkvæmt þeim lagaboðum mjög ófullkomin.

Í lögvernd höfundaréttar felst viðurkenning þess, að höfundur „eigi“ hugverk sitt, að réttur höfundar yfir hugsmíð sinni sé eignarréttur, sem setja verði á bakk með eignarrétti að áþreifanlegum verðmætum, enda þótt séreðli höfundaréttindanna hljóti að hafa nokkur afbrigði í för með sér. Þannig er t. d. viðurkennt, að það eigi að vera á valdi höfundar að ákveða það, hvort hugverk hans skuli birt eða ekki, svo og að höfundur eigi að njóta ágóða af birtingu eða útgáfu hugverksins.

Löggjöf einstakra ríkja um höfundarétt veitti honum þó oftast ekki fullnægjandi vernd. Að vísu verndaði löggjöfin höfundaréttinn í því landi, þ. e. verndaði t. d. rétt rithöfundar til ritsmíðarinnar á frummálinu, en hins vegar gat hún ekki veitt honum vernd gegn því, að ritsmíð hans væri þýdd á annað tungumál og gefin út í öðru landi. Vernd gegn slíkum „stuldi“ fór auðvitað eftir löggjöf viðkomandi lands. Vegna séreðlis höfundaréttarins var rík nauðsyn á slíkri aukinni vernd.

Sú nauðsyn leiddi til þess, að stofnað var til milliríkjasamninga og síðar viðtækrar alþjóðasamvinnu um gagnkvæma vernd höfundaréttinda. Var stofnun Bernarsambandsins stærsta sporið í þá átt, en það var sett á fót í Bern 9. sept. 1886. Gengust flest Evrópuríki undir sáttmála þann um vernd bókmenna og lista-

verka. Meginákvæði sáttmálans eru þau, að höfundar í öllum samningslöndum njóti þeirrar réttarverndar innan hvers samningsríkis, sem þarlendur höfundum er veitt að landslögum, þó svo að tíminn sem rétturinn helzt sé aldrei lengri en höfundur hver á rétt á heima hjá sér.

Aðildarríki sáttmálans skuldbinda sig til að veita höfundarétti þá vernd í lögum sínum, er í sáttmálanum greinir.

Samkvæmt Bernarsáttmálanum var upphaflega veitt 10 ára vernd gegn þýðingum, þ. e. a. s. rithöfundar höfðu um 10 ára bil frá lokum þess árs að telja, er frumritið kom út, einir rétt til þess að þýða eða láta þýða ritsmiðar sínar á önnur tungumál, og gefa út þýðingarnar.

Bernarsáttmálinn hefur síðan verið endurskoðaður og hafa verið gerðar á honum nokkrar breytingar, fyrst í Berlín 13. nóvember 1908 og síðan í Róm 2. júní 1928. M. a. hefur vernd höfundar gegn því að verk hans séu þýdd á önnur tungumál verið aukin. Nýtur sá réttur nú fullrar verndar meðan höfundarréttur annars varir. Er það byggt á þeirri skoðun, að þýðingarrétturinn sé aðeins einn þáttur höfundarréttarins, sem eðlilegt sé, að njóti sömu réttarverndar sem aðrir þættir höfundarréttar. Um þetta efni eru nú ákvæði í 8. gr. Bernarsáttmálans, sbr. augl. nr. 110 frá 19. sept. 1947. Segir þar svo:

„Nú felst til sambandslands höfundur að óbirtu verki eða verki, sem hefur verið birt fyrsta sinni í einhverju sambandslandanna, og á hann þá einkarétt á því að þýða verkið eða leyfa þýðingu á því um allan þann tíma, sem hann á rétt á frumverkinu.“ En í 7. gr. sáttmálans segir: „Vernd sú, er sáttmáli þessi veitir, varir til æviloka höfundar og fimmtíu ár eftir andlát hans.“

Frá þessari meginreglu Bernarsáttmálans um fulla vernd gegn því að verk höfundar séu þýdd á önnur tungumál og gefin út án greiðslu til rétthafa og leyfis hans, er þó undantekning heimil. Í 3. málsg. 25. gr. Bernarsáttmálans segir, að í inngöngubeiðni megi taka fram, að viðkomandi land, í stað þess að vera bundið af 8. gr. sáttmálans, áskilji sér að minnsta kosti fyrst í stað, að varðandi þýðingar sé það bundið af ákvæðum 5. gr. sáttmálans frá 1886 í því formi, sem hann hlaut í París 1896.

Í þessu ákvæði felst, að aðildarríki sambandsins geta a. m. k. fyrst um sinn takmarkað vernd gegn óheimilum þýðingum við 10 ára tímabil frá útkomu frumrits, eftir því sem nánar segir í 5. gr. Bernarsáttmálans frá 1886.

Ýmis ríki, þar á meðal sum stórveldi, svo sem Bandaríki Norður-Ameríku og ráðstjórnarríkin rússnesku hafa aldrei gerzt aðilar að Bernarsáttmálanum. Hafa því jafnan verið skörð í þann varnargarð, sem leitast var við að byggja um höfundarétt með þeim sáttmála. Því var það, að menningar- og vísindastofnun Sameinuðu þjóðanna — Unesco — beitti sér fyrir því, að gerður væri nýr milliríkjasamningur um vernd höfundaréttar. Var markmið þeirrar samningsgerðar einkum það að ná til þeirra ríkja, sem ekki hafa talið sig geta gerzt aðilar að Bernarsambandinu. Þessi nýi allsherjarsamningur um höfundarétt var loks undirritaður í Geneve 6. sept. 1952.

Í 17. gr. þessa allsherjarsamnings er mælt svo fyrir, að hann skuli ekki á nokkurn hátt breyta ákvæðum Bernarsáttmálans um vernd bókmennta- og listaverka né ákvæðum um aðild að því sambandi, sem um þann sáttmála var stofnað.

Í viðbótaryfirlýsingu er gerð nánari grein fyrir þessu samningsákvæði. Segir þar svo:

„Ríki þau, sem aðilar eru að Bernarsambandinu til verndar bókmennta- og listaverka og undirritað hafa allsherjar milliríkjasamninginn um höfundarétt, óska þess að styrkja samvinnu sín á milli á grundvelli sambandsins (Bernarsambandsins), en vilja jafnframt komast hjá öllum grundvelli sambandsins (Bernarsambandsins), en vilja jafnframt komast hjá öllum grundvelli sambandsins (Bernarsambandsins), en vilja jafnframt komast hjá öllum grundvelli sambandsins (Bernarsambandsins), en vilja jafnframt komast hjá öllum grundvelli sambandsins (Bernarsambandsins), en vilja jafnframt komast hjá öllum grundvelli sambandsins (Bernarsambandsins).“

a) Verk, sem í merkingu Bernarsáttmálans eiga uppruna sinn í landi, sem gengið hefur úr Bernarsambandinu eftir 1. jan. 1951, skulu ekki njóta verndar samkvæmt Allsherjarsamningnum í löndum þeim, sem eru aðilar að Bernarsambandinu.

b) Allsherjarsamningurinn um höfundarétt skal ekki taka til lögskipta milli Bernarsambandslanda, að því er varðar vernd verka, sem í merkingu Bernarsáttmálans eiga uppruna sinn í einhverju aðildarríki þess sáttmála.“

Af þessum ákvæðum er ljóst, að Allsherjarsamningnum er ekki að neinu leyti ætlað að haggja við Bernarsáttmálanum. Sá sáttmáli á eftir sem áður að gilda um lögskipti milli Bernarsambandslanda, þótt þau séu jafnframt aðilar að Allsherjarsamningnum, enda gengur sá samningur yfirleitt skemmra um lögverndina en Bernarsáttmálinn.

Að efni til er lögverndin eftir hinum nýja samningi að vísu svipuð eða sams konar, en til lengdar verndartímans eru minni kröfur gerðar. Í Allsherjarsamningnum er miðað við það, að verndartímabilið sé eigi styttra en ævi höfundar og 25 ár eftir lát hans. Þó hefur hvert samningsríki, sem við gildistöku samningsins gagnvart því ríki, hefur takmarkað verndartímabilið, að því er snertir tilteknar tegundir verka, við tíma, er reiknast frá fyrstu birtingu verksins, rétt til þess að láta slíkar undantekningar gilda áfram og láta þær þá ná til annarra tegunda verka. Um allar slíkar tegundir verka skal þó verndartímabilið eigi vera skemmra en 25 ár frá fyrstu birtingu.

Ef eitthvert samningsríkjanna reiknar ekki verndartímabilið eftir ævi höfundar við gildistöku samnings þessa gagnvart því ríki, skal því heimilt að reikna verndartímann frá fyrstu birtingu verksins eða frá því að það var skrásett fyrir birtingu, eftir því hvort við á, og skal verndartímabilið þó eigi vera styttra en 25 ár frá fyrstu birtingu eða frá skrásetningu fyrir birtingu, hvort sem við á, sbr. 4. gr. samningsins.

Gildi Allsherjarsamningsins liggur þess vegna aðeins í því, að með honum er stofnað til gagnkvæmrar verndar höfundaréttinda í fleiri löndum en Bernarsambandið tekur til. Hann má því skoða sem eins konar viðbótarsamning við Bernarsáttmálan, þ. e. hann veitir höfundum og öðrum rétt höfum Bernarsambandslanda vernd í þeim samningsríkjum, sem standa utan Bernarsambandsins, og höfundum og öðrum rétt höfum í þessum síðastnefndu ríkjum veitir hann gagnkvæma vernd í Bernarsambandslöndum.

Þau ríki, sem gerðust aðilar að Allsherjarsamningnum þegar við undirskrift hans og eigi eru í Bernarsambandinu, eru þessi:

Andorra, Argentína, Austurríki, Chile, Cuba, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Líbería, Mexico, Nicaragua, Uruguay, Bandaríkin, San Marino.

Eins og áður er sagt, á lögvernd höfundaréttinda sér eigi langan aldur hér á landi. Lög nr. 13/1905, um rithöfundarétt og prentrétt veittu þó rithöfundarétti allríka lögvernd. Voru þau sniðin eftir dönskum lögum, um það efni, sem löguð voru eftir Bernarsáttmálanum. Lög nr. 13/1905 tóku til ritsmiða íslenzkra (danskra) þegna eða þeirra verka, sem íslenzkir þegnar voru forlagsmenn að. Ritsmiðum þegna annarra ríkja veittu þau ekki vernd, nema um það efni væri gerður gagnkvæmur verndarsamningur, sbr. 27. gr. laganna. Í 4. gr. laganna er þó mælt svo fyrir, að engum sé heimilt án leyfis þess, er eignarrétt hefur á riti, að gefa út þýðing á því fyrir en 10 ár eru liðin frá því að ritið var gefið út í fyrsta sinn.

Lög nr. 13/1905 tóku til bókmennta og tónsmíða, en eigi til annars konar listaverka.

Með l. nr. 49/1943, um breyting á l. nr. 13/1905, er vernd höfundaréttinda mjög aukin að því leyti til, að þá var listaverkum veitt sams konar vernd sem bókmenntum og tónsmíðum.

Með l. nr. 74/1947 var íslenzku ríkisstjórninni veitt heimild til þess að staðfesta fyrir Íslands hönd Bernarsáttmálann. Jafnframt var gerð ein lítilfjörleg efnisbreyting á l. 13/1905. Við þýðingarákvæðinu var ekki hreyft. Gerðist Ísland síðan aðili að Bernarsambandinu, en notfærði sér þá heimild, sem áður getur, að áskilja sér rétt til að vera bundið a. m. k. fyrst um sinn af 5. gr. sáttmálans frá 1886 í því formi, sem hann hlaut í París 1896, í stað 8. gr. gildandi sáttmála, þ. e. áskildi sér rétt til að veita aðeins þá vernd gegn þýðingum, sem greinir í 4. gr. l. 13/1905 (í 10 ár frá fyrstu birtingu).

Með aðild Íslands að hinum nýja Allsherjarsamningi um höfundarétt mundi íslenzkum hugverkum sköpuð vernd viðar en nú, eða í þeim löndum utan Bernarsambandsins, sem nefnd eru hér að framan. Hugverk upprunnin í þeim löndum myndu og auðvitað þá njóta verndar hér á landi.

Þegar Bandaríkin eru fráskilin, verða skipti Íslands við þessi ríki, á því sviði, sem hér ræðir um, sennilega ekki mikil. Ef gerður væri gagnkvæmur verndarsamningur við Bandaríkin, mætti e. t. v. segja, að ekki væri mikil þörf á því fyrir Ísland að gerast aðili að Allsherjarhöfundarréttarsamningnum. Samt virðist eðlilegt, að Ísland gerist aðili að þessum samningi. Það spor er aðeins eðlilegt framhald af inngöngu Íslands í Bernarsambandið. Það er í samræmi við þá þróun um vernd höfundaréttar, sem átt hefur sér stað hér á landi. Aðild að samningnum virðist ekki hafa í för með sér nein útgjöld fyrir íslenska ríkið. Má og geta þess, að hin Norðurlöndin fjögur hafa þegar gerzt aðilar að milliríkjasamningi þessum. Sýnist eðlilegt, að Ísland fylgi dæmi þeirra í þessu efni. Þeirri mótbáru hefur að visu verið hreyft, að íslenzkum bókaútgefendum gæti verið bagi að aðild Íslands að þessum milliríkjasamningi, sem og að annarri samningsgerð um vernd höfundaréttar. Þetta sjónarmið hvílir raunverulega á þeirri hugsun, að Íslendingum muni haldast það uppi að snúa erlendum verkum á íslenska tungu og gefa þau hér út án endurgjalds, þegar liðið er 10 ára tímabil það, sem í 4. gr. l. 13/1905 getur, enda þótt verkin njóti verndar í uppruna landi sínu. Hæpið er þó, að á slíku yrði stætt, enda er slík afstaða tæplega sæmandi siðmenntaðri þjóð.

Samkvæmt framanskráðu verður svar okkar við spurningu 1. liðs játandi, en jafnframt tökum við þó fram, að ef Ísland gerir gagnkvæman samning við Bandaríkin um vernd höfundaréttinda, hefur aðild Íslands að Allsherjarsamningnum sjálfsagt ekki verulega raunhæfa þýðingu.

2. Til þess að Ísland geti gerzt aðili að framangreindum samningi, þarf að breyta 4. gr. l. 13/1905, um vernd gegn þýðingum á verkum, sem enn eru eigi orðin almannaeign. Samkvæmt framanskráðu þyrfti að lengja það verndartínabil upp í a. m. k. 25 ár frá fyrstu birtingu. Aðra lagabreytingu þarf ekki.

Þegar þess er gætt, að rétturinn til að þýða rit á önnur tungumál er raunverulega aðeins einn þáttur höfundaréttar, er í sjálfu sér óeðlilegt, að um þann rétt gildi sérregla, eða að hann njóti minni lögverndar en aðrir þættir höfundaréttar.

Er það og í beztu samræmi við gildandi sáttmála Bernarsáttmálans, en samkvæmt honum er það aðalreglan eins og áður segir, að „þýðingarrétturinn“ njóti fullrar verndar sbr. 8. gr. sáttmálans. Gert er ráð fyrir, að heimildin til undantekninga verði ekki varanleg, þótt nánari takmörk séu ekki sett.

Samkvæmt dómi hæstaréttar, uppkveðnum 19. febr. s. l. er flutningur þýðingar á leiksviði óheimill meðan vernd varir eftir Bernarsáttmálanum, enda þótt 10 ára tímabilið sé liðið. Sama myndi væntanlega gilda um flutning í útvarp. Miðar því allt í þá átt að þrengja undantekningarákvæðið um þýðingar.

Hvað sem aðild Íslands að Allsherjarsamningnum líður, sýnist því í alla staði eðlilegt, að 4. gr. l. 13/1905 sé breytt á þá lund, að „þýðingarréttur“ sé settur á bekk með öðrum þáttum höfundaréttar og látinn njóta fullrar verndar að íslenzkum lögum. Er þetta og í fullu samræmi við tillögur þeirrar samnorrænu nefndar, er undanfarið hefur unnið að því að semja höfundalög fyrir Norðurlöndin. Í stað

10 ára tímabilsins í 4. gr. ætti almenna verndartímabilið — ævi höfundar og 50 ár að auki — að gilda um þýðingar.

3. Þess er áður getið, að Bandaríkin hafa ekki gerzt aðilar að Bernarsáttmálanum. Vernd hugverka í Bandaríkjunum hefur því til skamms tíma verið bundin því skilyrði, að verkin væru lögskráð til verndar þar innan 6 mánaða eftir að þau komu út og að þau væru samin af þegnum Bandaríkjanna eða þegnum annarra ríkja, sem hafa gagnkvæma höfundaréttarsamninga við Bandaríkin.

Verndartími höfundaréttarins samkv. bandarískum lögum skiptist í tvö tímabil. Er fyrra tímabilið 28 ár frá lögskráningu eða útgáfu verks. Með nýrri lögskráningu áður en verndartímabili lýkur, er hægt að halda verndinni áfram um annað 28 ára tímabil.

Eftir að Bandaríkin hafa gerzt aðili að framannefndum allsherjarsamningi um höfundarrétt, njóta hugverk upprunnin í þeim ríkjum, sem staðfest hafa þann sáttmála, verndar í Bandaríkjunum eftir því sem nánar er fyrir mælt í þeim samningi.

Það er vafalaust til nokkurra hagsmuna íslenskum höfundum, að aflað sé verndar fyrir íslensk hugverk í Bandaríkjunum. Til slíks eru tvær leiðir, önnur að gera sérstakan samning við Bandaríkin um gagnkvæma vernd höfundaréttinda, hin að gerast aðili að Allsherjarsamningnum um höfundarétt.

Ef Ísland gerist aðili að þeim samningi, svo sem mælt hefur verið með hér að framan, njóta íslensk hugverk verndar í Bandaríkjunum samkvæmt þeim samningi (og hugverk í Bandaríkjunum auðvitað gagnkvæmrar verndar á Íslandi). Má þá segja, að ekki sé mikil ástæða til að gera sérstakan samning við Bandaríkin. En þó er á það að líta, að til þess að íslensk hugverk geti notið fullrar verndar í Bandaríkjunum bæði verndartímabilin, sýnist sérstakur samningur við Bandaríkin nauðsynlegur. Slíkur gagnkvæmur verndarsamningur virðist geta verið til hagsbóta fyrir íslenska höfunda. Er það því álit okkar, að rétt sér fyrir Ísland að gera sérstakan samning við Bandaríkin um gagnkvæma vernd höfundaréttinda.

Til slíks samnings er auðvitað enn meiri ástæða, ef Ísland gerist ekki aðili að framangreindum Allsherjarsamningi um höfundarétt.

4. Til þess að hægt sé að gera samning við Bandaríkin um gagnkvæma vernd höfundaréttinda, virðist ekki þurfa að gera aðrar breytingar á íslenskum lögum en tilgreindar eru undir 2 hér að framan.

Hér fylgir með uppkast að lagafrumvarpi og þingsályktunartillögu.

Virðingarfullt,

Reykjavík, 22. apríl 1953.

Ólafur Jóhannesson.

Kristján Guðlaugsson.

Jóhannes Eliásson.